

УДК 339.923 (6-17)

І. Журба

I. Zhurba

**МІСЦЕ ТА РОЛЬ КРАЇН СОЮЗУ АРАБСЬКОГО МАГРИБУ
В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН****THE PLACE AND ROLE OF THE ARAB MAGHREB UNION
IN MODERN SYSTEM OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS**

У статті розглянуто особливості становлення парадигми регіоналізму як явища, що перетворює хаотичний рух економічної глобалізації на інституційно оформлений та керований процес. Показано переваги інтеграційних зв'язків на метарівні світової економіки. Проаналізовано сучасні соціально-економічні показники метарегіонів країн, що розвиваються, та якісні показники торгівлі країн Союзу Арабського Магрибу з Європейським Союзом.

Визначено роль регіональної торгівлі між країнами Магрибу, проаналізовано економічні й торговельні угоди країн Середземномор'я, Африки (MENA) і Південно-Західної та Центральної Азії, а також визначено їх місце в структурі світового господарства та міжнародних економічних відносин. З'ясовано особливості тенденцій і структури міжнародної міграції між розвиненими країнами та країнами Союзу Арабського Магрибу й іншими арабськими субрегіонами. Проаналізовано та визначено місце і роль країн Арабського Магрибу, значення руху товарів, послуг, капіталу, трудових ресурсів.

Ключові слова: міжнародні економічні відносини, регіон, метарегіони, регіоналізація, трансформація, синергія, спеціалізація, глобалізація, інтеграційні зв'язки, логістика, Магрибський банк інвестицій та зовнішньої торгівлі.

В статье рассмотрены особенности становления парадигмы регионализма как явления, которое превращает хаотичное движение экономической глобализации в институционно оформленный и управляемый процесс. Показаны преимущества интеграционных связей на метауровне мировой экономики. Проанализированы современные социально-экономические показатели метарегионов развивающихся стран и качественные показатели торговли стран Союза Арабского Магриба с Европейским Союзом.

Определена роль региональной торговли между странами Магриба, проанализированы экономические и торговые соглашения стран Средиземноморья, Африки (MENA) и Юго-Западной и Центральной Азии, а также определено их место в структуре мирового хозяйства и международных экономических отношений. Выявлены особенности тенденций и структуры международной миграции между развитыми странами и странами Союза Арабского Магриба и другими арабскими субрегионами. Проанализированы и определены место и роль стран Арабского Магриба, значение движения товаров, услуг, капитала, трудовых ресурсов.

Ключевые слова: международные экономические отношения, регион, метарегионы, регионализация, трансформация, синергия, специализация, глобализация, интеграционные связи, логистика, Магрибский банк инвестиций и внешней торговли.

In the article peculiarities of the paradigm of regionalism as a phenomenon that turns chaotic movement of economic globalization into institutionally designed and controlled process are examined. Benefits of integration ties on world economy metalevels are shown. Current socio-economic indicators of developing countries metaregions and quality indicators of trade of the Arab Maghreb Union and the European Union are analyzed.

The role of regional trade between the Maghreb countries is determined, economic and trade agreements between Mediterranean countries, Africa (MENA) and South-West and Central Asia are analyzed and their place in the structure of world economy and international economic relations is determined. The features of trends and patterns of international migration between developed countries and the Arab Maghreb Union and other Arab subregions are clarified. The place and role of the Arab Maghreb countries, meaning of the movement of goods, services, capital, labor are analyzed.

Keywords: international economic relations, region, metaregions, regionalization, transformation, synergy, specialization, globalization, integration links, logistics, Maghreb Bank of Investment and Foreign Trade.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку світового господарства та міжнародних економічних відносин тенденції до регіоналізації у формі політичного й економічного співробітництва, взаємодії і партнерства у сфері забезпечення сталого економічного розвитку та міжнародної безпеки перетворюються у глобальне явище. Процес інтеграції держав у різних сферах суспільного відтворення віддзеркалює глибинні тенденції сучасного розвитку, має об'єктивний, історично обумовлений характер і є необхідним для конкурентоспроможності продукції та послуг національних економік на світовому ринку, щоб регіональні інтеграційні утворення займали провідне місце у системі міжнародних економічних відносин.

Міжнародні регіональні організації як одна з форм інтеграції створюють необхідні передумови для включення держав у локальні і глобальні економічні процеси. Одним із центрів інтеграційного розвитку арабських країн став північноафриканський субрегіон, де був створений Союз Арабського Магрибу (САР), до складу якого входять Алжир, Лівія, Марокко, Мавританія й Туніс, що вивело на якісно новий рівень відносини між цими державами зокрема та провідними економічними центрами світового господарства в цілому. Варто зазначити, що після утворення цього Союзу місце та роль вищезазначених країн у системі міжнародних економічних відносин різко зросли.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. У зарубіжній та вітчизняній літературі проблеми економічного розвитку країн Магрибу в умовах глобалізації та їхнього місця у світовому господарстві та міжнародних економічних відносинах висвітлено у працях зарубіжних та вітчизняних вчених, що зробили значний внесок у розвиток теорії та практики міжнародної економічної інтеграції та її впливу на господарський розвиток країн Арабського Магрибу, серед яких такі зарубіжні науковці, як Л. Беннет, К. Браун, Ж. Готліб, Х. Жерарі, Дж. Камільєрі, Ж. Карло, Ф. Костантен, Ф. Нойгарт, Д. О'Салліван, П. Савон, К. Ханельт, У. Хольм, та вітчизняні дослідники – В. Будкін, В. Вергун, А. Гальчинський, Гасім Салах, Г. Климко, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, Н. Резнікова, А. Філіпенко.

Проте варто зазначити, що системних досліджень щодо визначення місця та ролі країн Союзу Арабського Магрибу в сучасних трансформаційних процесах у регіоні Середземномор'я, Африки та Південно-Західної Азії зокрема та світового господарства і міжнародних економічних відносин в цілому проведено недостатньо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є наукове обґрунтування закономірностей, результатів та перспектив визначення місця та ролі країн Союзу Арабського Магрибу в сучасній системі міжнародних економічних відносин.

Виходячи із зазначеної мети, визначено такі завдання: обґрунтування особливостей економіко-географічного положення; визначення наявного природно-ресурсного потенціалу; визначення місця та ролі країн Арабського Магрибу в структурі руху товарів, послуг, капіталу, трудових ресурсів; обґрунтування сучасних міжнародних економічних і торговельних угод у системі економічного розвитку; аналіз ролі логістики щодо розвитку країн цього регіону.

Викладення основного матеріалу дослідження. Для того щоб проаналізувати та визначити місце і роль країн Союзу Арабського Магрибу в сучасних трансформаційних процесах світового господарства та міжнародних економічних відносин, необхідно дослідити ці процеси у такому контексті: 1) економіко-географічне положення; 2) природно-ресурсний потенціал; 3) особливості формування регіональних соціально-економічних інтеграційних утворень; 4) нормативно-правові засади, зокрема міжнародні економічні та торговельні угоди, інституційні механізми; 5) рух товарів, послуг, капіталу, робочої сили; 6) стан логістики.

1. Економіко-географічне положення країн Союзу Арабського Магрибу: 1) політико-географічне положення – країни-партнери за політичними угрупованнями: Рух неприєднання, Організація африканської єдності, Ліга арабських держав; 2) транспортно-географічне положення: а) транзитне положення регіону між Європою і Пд.-Зх. Азією; б) Суецький канал; в) вихід до моря; 3) сусідське положення: а) країни-партнери за економічним угрупованням (Магриб, ОПЕК); б) наближеність Пн. Африки до Європи [1–3].

2. На території країн Магрибу розташований один із найбільших нафтових і газоносних басейнів світу – Сахарський (Алжир, Лівія – 20 % світових запасів). Із рудних корисних копалин є значні запаси поліметалевих руд (Марокко, Туніс). Серед нерудних корисних копалин є великі поклади фосфоритів (Марокко – 60 % усіх запасів на Африканському материка, Туніс – 10 %, Алжир – 20 %) [1–3].

3. У статті розкриваються засади становлення новітньої парадигми регіоналізму в контексті процесів економічної глобалізації, розглянуто вплив сучасного міжнародного інтеграційного процесу на формування зовнішньоекономічної стратегії країн Арабського Магрибу та їх місце і роль у глобалізаційних економічних процесах.

Спробуємо показати суперечності господарської взаємодії синергетичного ядра світової економіки з метасистемами країн, що розвиваються, зокрема країн Союзу Арабського Магрибу. На основі аналізу основних показників п'яти метарегіонів країн, що розвиваються, ми хочемо підкреслити нерівномірності розвитку країн «третього світу». Синергетичне ядро світової економіки набуло ознак ієрархічної структури і розвивається на основі взаємодії між глобальним центром і периферією (табл. 1).

Таблиця 1

Соціально-економічні показники метарегіонів країн, що розвиваються, на 01.01.2013

Назва регіону	Загальна чисельність населення, млрд. осіб	Середня тривалість життя	Смертність серед немовлят на 1000 народжених	Неписемність, %	ВВП на душу населення, дол. США	Темпи зростання економіки (ВВП), % до 2006 року
1. Близький Схід та Пн. Африка	0,3	70	43	16	2481	6,3
2. Тропічна Африка	0,8	47	96	36	842	5,3
3. Латинська Америка і Карибський басейн	0,6	72	26	4	4767	4,7
4. Південна Азія	1,5	63	62	27	766	8,2
5. Східна Азія та Тихоокеан. регіон	1,9	71	26	2	1863	9,5

Джерело: <http://ec.europa.eu/eurostat>.

Необхідно визначити місце інтеграційних процесів у господарському розвитку країн, що розвиваються, зокрема, на прикладі Союзу Арабського Магрибу. Необхідно створити ефективну модель економічної співпраці між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, в межах регіональних або субрегіональних міждержавних угруповань. Це може надати відчутні імпульси для прискорення господарського зростання, а також виступити провідним чинником розв'язання таких проблем цивілізаційного поступу, як невідповідність економічного розвитку на рівні «центр – периферія», а також подолання проблем бідності та голоду [4–5].

4. Визначальну роль для перспектив розвитку господарства країн даного регіону та ефективності функціонування у структурі міжнародних економічних відносин мають міжнародні економічні та торговельні угоди (рис. 1). Аналізуючи рис. 1, ми бачимо, що країни Союзу Арабського Магрибу входять в усі регіональні та субрегіональні економічні й торговельні угоди та інтеграційні об'єднання, а також юридично оформлені та налагоджені білатеральні (двосторонні) взаємовигідні договори із країнами-лідерами сучасного світового господарства. Отже, перелічені чинники дають можливість країнам Магрибу будувати інноваційно-інвестиційну модель розвитку.

5. Одним із головних чинників конкурентоспроможності національної економіки є ефективне функціонування чотирьох «економічних свобод», це, зокрема, рух товарів, послуг, капіталу, робочої сили. Визначальне місце належить західноєвропейському вектору інтеграції у зовнішньоекономічній стратегії північноафриканських держав (табл. 2), відбувається оптимізація шляхів регіональної господарської взаємодії між країнами Магрибу в умовах глобалізації (табл. 3). Регіональні інтеграційні механізми у Союзі Арабського Магрибу охоплюють не тільки коло традиційних інструментів торговельного зближення, а й такі сучасні інтеграційні заходи, як узгодження кредитно-фінансової політики та різнорівневої валютної інтеграція.

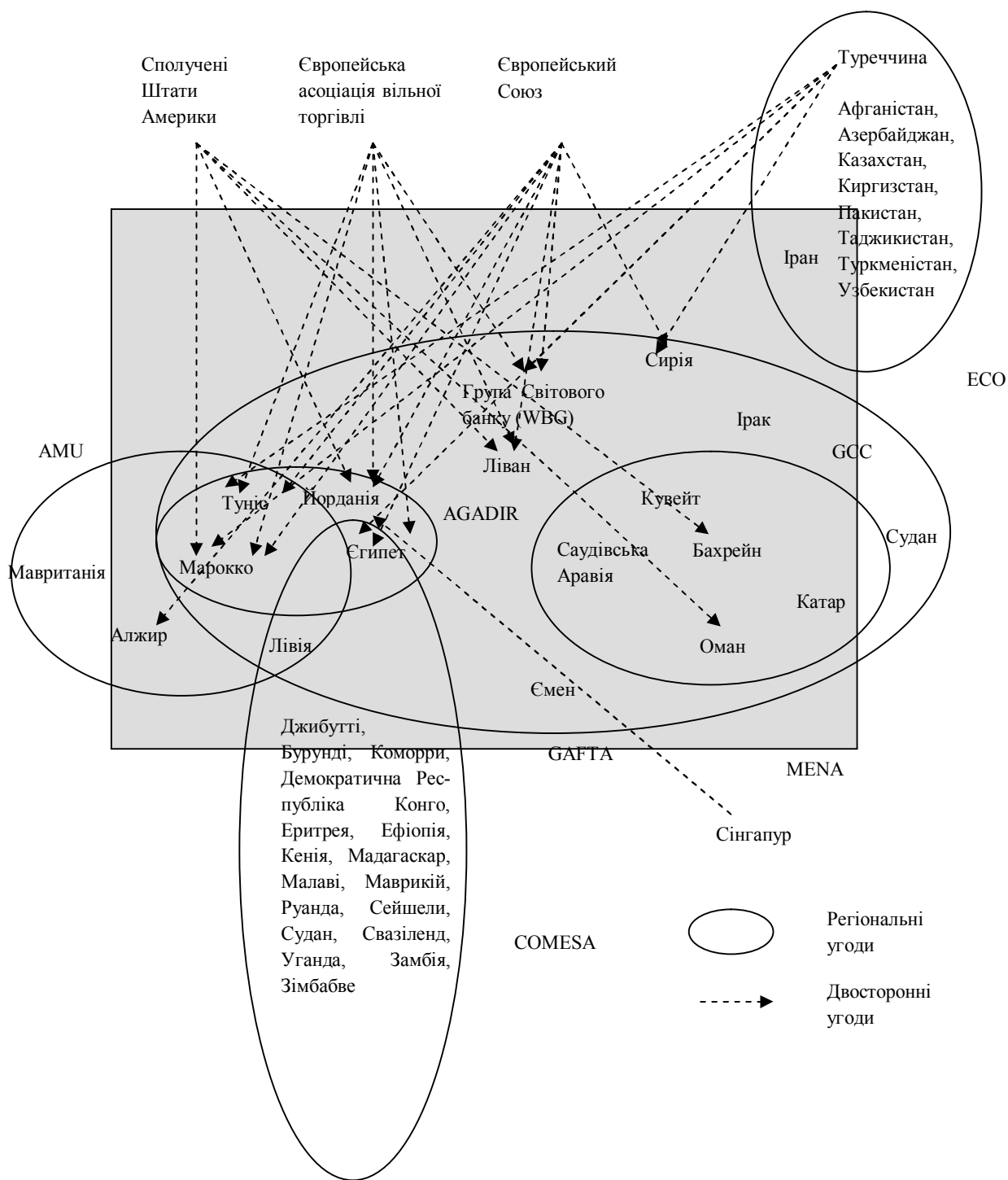

Рис. 1. Економічні та торговельні угоди країн Середземномор'я, Африки (MENA) і Південно-Західної та Центральної Азії [4–5]

Умовні позначення:

- AMU – Союз Арабського Магрибу (5);
- GCC – Рада співробітництва країн Перської затоки (6);
- GAFTA – Велика Арабська угода про вільну торгівлю (18);
- ECO – Організація економічного співробітництва Центральної та Південно-Західної Азії (10);
- COMESA – Спільний ринок Східної та Південної Африки (19);
- EFTA – Європейська асоціація вільної торгівлі (4), включно із Ісландією, Швейцарією, Норвегією та Ліхтенштейном;
- AGADIR – Угода Агадір про створення зони вільної торгівлі між арабськими середземноморськими народами (4)

Таблиця 2

Торгівля країн Союзу Арабського Магрибу з Європейським Союзом (2013 рік)

Назва країни	Експорт до ЄС, %	Імпорт з ЄС, %
Алжир	52	53
Лівія	77	48
Мавританія	37	46
Марокко	59	59
Туніс	72	64

Джерело: World Bank, GDF and WDI data, 2014 рік.

Економічні детермінанти сучасного світу, а також господарський поступ у третє тисячоліття обумовили сучасні пріоритетні напрями розвитку системи міжнародних економічних відносин країн Арабського Магрибу, що відносяться до першої групи держав-сусідів ЄС, торгівля з якими має пріоритетний характер (питома вага становить понад 60 %) (див. табл. 2). Для другої групи держав вона має значний характер (від 40 до 60 % – Сирія, Молдова, Ліван). Для решти – може бути охарактеризована як важлива (до 40 % – Йорданія, Ізраїль, Єгипет, Україна). Саме на Європу припадає 2/3 зовнішньоторговельного обороту Арабського Магрибу, 60-70 % експортованої нафти (Лівія – до 90 %) і нафтопродуктів, 80 % фосфатів і продуктів їх переробки, а також різних видів промислової сировини і продукції сільського господарства (табл. 5). Для співробітництва ЄС з державами Союзу Арабського Магрибу існують найпріоритетніші напрями господарської взаємодії: Марокко та Алжир – енергетика, транзит газу; Туніс – туризм, енергетика, текстиль; Лівія – транзит нафти та газу [4–5].

Таблиця 3

Роль регіональної торгівлі між країнами Магрибу (у % ВВП)

Назва країни	1995 – 2004		2005 – 2013	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Алжир	26	24	42	23
Лівія	29	25	57	28
Мавританія	37	48	40	68
Марокко	26	31	32	37
Туніс	43	47	49	52

Джерело: World Bank, GDF and WDI data, 2014 рік.

В сучасних умовах розвитку продуктивних сил національно-господарських систем держав Союзу Арабського Магрибу найважливішим завданням регіональної співпраці є створення оптимальної комбінації факторів потенційності і виробництва, що неможливе без тісного співробітництва з індустріально розвиненими державами ЄС, які мають надлишок капіталу, а також наявність необхідних технологій. Вирішальними ж, на думку автора, стануть саме економічні чинники інтеграції на взаємовигідній основі. Одним із таких чинників може стати монетарний, зокрема фіксація валют країн Союзу Арабського Магрибу до євро. Цей крок може максимально наблизити макроекономічні показники цих держав до загальноєвропейських [1–5].

Важливим чинником економічного розвитку та демократичних засад є вільне переміщення робочої сили між державами світу, що впливає на підвищення ефективності, кваліфікаційного та освітнього рівня трудових ресурсів, а також є одним із головних джерел інвестування в національну економіку (табл. 4).

Аналізуючи табл. 4, ми бачимо, що в структурі міжнародної міграції трудові ресурси країн САМ відрізняються найменшою мобільністю, що свідчить про низький освітньо-професійний та кваліфікаційний рівень.

Об'єктивні чинники транзитності регіону САМ, а саме: наявність виходу до Середземного моря, географічне положення, дозволяють розширювати ділове партнерство відразу у декількох напрямках – по вектору транспортних коридорів «Північ-Південь-Північ» (співробітництво з Євросоюзом й іншими європейськими країнами) і по вектору «Південь-Південь» (у рамках Союзу Арабського Магрибу, єдиного міжарабського торговельного простору – АФТА тощо) (табл. 6).

Таблиця 4

Міжнародна міграція між розвиненими країнами і країнами Союзу Арабського Магрибу та іншими арабськими субрегіонами

Назва	Кількість мігрантів, млн. осіб		Абсолютний приріст, млн. осіб	Відносний приріст, %	Частка мігрантів до кількості місцевого населення, %	
	1993	2013			1993 – 2013	1993
У світі	155,5	213,9	58,4	37,6	2,9	3,1
Розвинуті регіони	82,4	127,7	45,4	55,1	7,2	10,3
Регіони, що розвиваються	73,2	86,2	13,1	17,9	1,8	1,5
Арабські регіони, включно із:	13,1	24,4	11,3	86,8	7,1	8,7
Магриб	0,9	1,1	0,2	20,2	1,4	1,3
Країни Близького Сходу	3,5	8,2	4,7	132,0	3,6	5,3
Країни Перської затоки	8,6	15,1	6,5	75,4	37,4	38,6

Джерело: <http://ec.europa.eu/eurostat>.

Таблиця 5

Загальний обсяг торгівлі країн Середземномор'я, Африки та Південно-Західної Азії (MENA, 2013 рік)

Назва	Обсяг експорту, млн. дол. США	Обсяг імпорту, млн. дол. США	Обсяг торгівлі, млн. дол. США
MENA	752,054	482,435	1,234,489
Країни Перської затоки	458,055	279,455	737,509
Союз Арабського Магрибу	132,697	78,324	211,020
Ближній Схід	50,562	43,192	93,754
Інші	110,741	81,465	192,206

Джерело: <http://ec.europa.eu/eurostat>

Стратегія розвитку системи міжнародних економічних відносин у регіоні Арабського Магрибу повинна бути всебічною, враховувати перспективи розвитку не тільки інфраструктури а й класичні фактори виробництва: трудові ресурси і капітал. Формування цільових пріоритетів і ефективної обґрунтованої стратегії інфраструктурного розвитку регіону Арабського Магрибу обов'язково повинне вироблятися з урахуванням наявності фінансових ресурсів.

Одним із напрямів формування джерел фінансування інфраструктурного розвитку є активізація та трансформація діяльності Магрибського банку інвестицій та зовнішньої торгівлі. Значення такого роду банку полягає в тому, що він створює реальну економічну структуру, що представляє єдиний Магриб, і сприяє інтенсифікації обміну між його членами та здійсненню регіональних інвестиційних проектів (рис. 2).

Найважливішим питанням ефективності діяльності Магрибського банку інвестицій та зовнішньої торгівлі є джерела фінансових ресурсів та проблеми, які існують при їхньому формуванні, оскільки учасниками банку є країни з невисоким рівнем економічного розвитку та з високим рівнем зовнішньої заборгованості. Основними джерелами фінансових ресурсів Магрибського банку інвестицій та зовнішньої торгівлі повинні стати кошти спеціальних фондів ЄС, міжнародні інвестиційні програми та запозичення на міжнародних ринках капіталу.

На основі позитивного досвіду функціонування Європейського банку реконструкції і розвитку Магрибський банк інвестицій та зовнішньої торгівлі повинен здійснювати довгострокове проектне кредитування, надавати гарантії, інвестувати кошти в акціонерні капітали підприємств, надавати технічну допомогу. У той же час, на відміну від звичайних банків, спрямовувати свої кошти необхідно на ті проекти, які розбудовують економічну інфраструктуру, стимулюють розвиток приватної ініціативи та підприємництва. Стратегічною метою діяльності Магрибського банку інвестицій та зовнішньої торгівлі є демонстраційний ефект економічної інтеграції та сприяння структурним зрушенням в економіці північноафриканських країн.

Автор підкреслює, що для ефективності операційної діяльності Магрибського банку інвестицій та зовнішньої торгівлі необхідно узгодити його функціонування зі стандартами Базель-2 – правил управління ризиками, капіталом, активами та зобов'язаннями, рефінансування іпотеки, методологією мікрокредитування і здійснення сучасних факторингових та лізингових операцій.

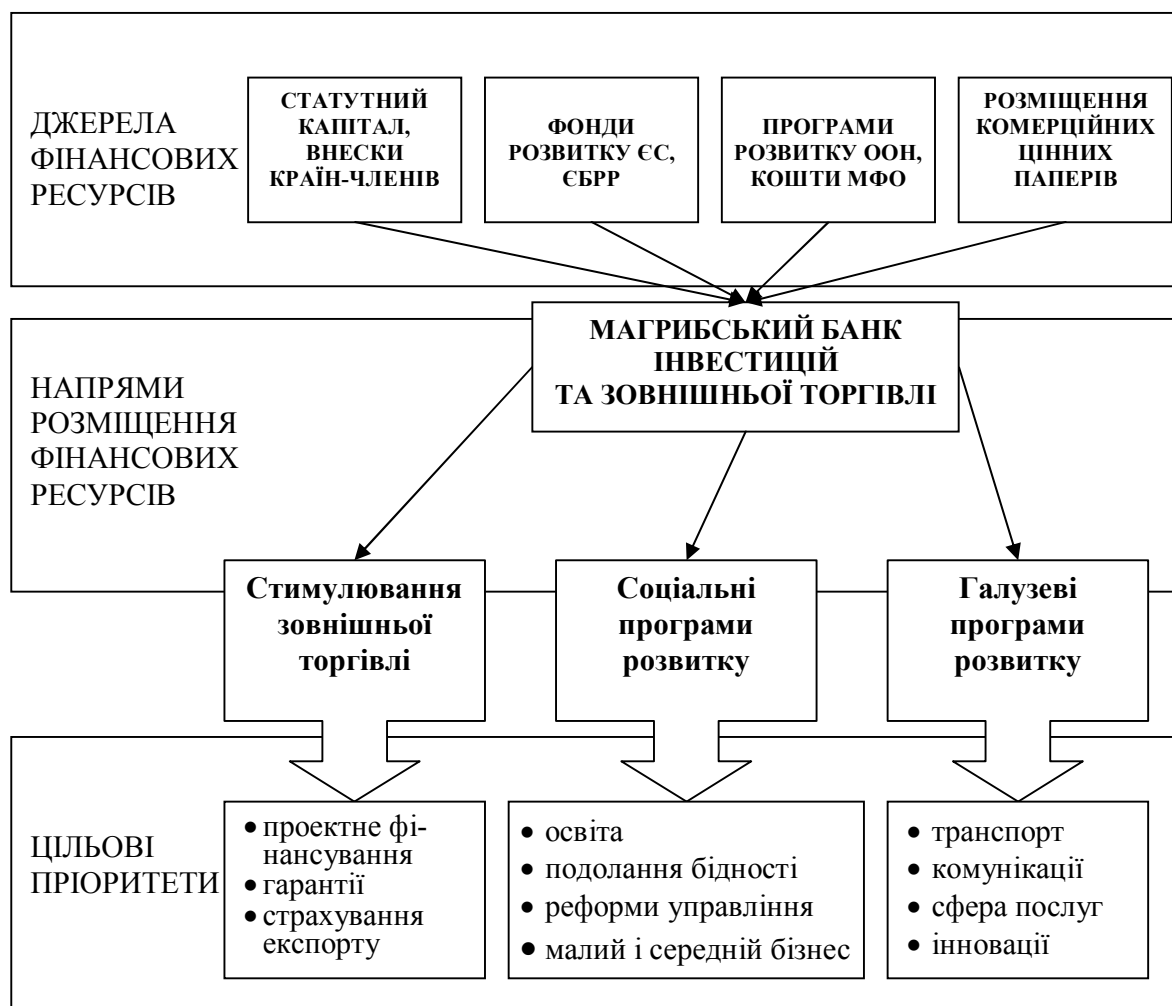

Рис. 2. Пріоритетні напрями діяльності Магрибського банку інвестицій та зовнішньої торгівлі [4–5]

6. Наступним чинником ефективного розвитку регіональних економічних утворень є стан функціонування логістичних центрів (табл. 6). Аналізуючи табл. 6, ми дійшли таких висновків, що за індексом розвитку логістики на країни Арабського Магрибу середній індекс становить 2,5, що становить 80,1 % та 71,63 % від цього показника, який характеризує логістику відповідно Індії та Китаю. Проведемо порівняльний аналіз за цим показником логістики, зокрема міжнародних вантажопотоків, він становить для країн Магрибу 2,73, що порівняно з аналогічними показниками Індії та Китаю становить відповідно 87,5 та 82,5 %. Порівнюючи інший показник – ефективність у логістиці, він становить для країн цього регіону 2,34, що порівняно з відповідними показниками Індії та Китаю становить 74,11 і 67,05 %. Якщо узагальнювати вищезазначені показники, то ми бачимо, що країни Магрибу за показниками індексу розвитку логістики поступаються провідним країнам вищезазначених субрегіонів, проте соціальний, економічний, природний ресурси для подальшого ефективного розвитку логістики є непоганими.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що одним із найперспективніших шляхів підвищення ефективності взаємовигідного євро-середземноморського партнерства на рівні співпраці САМ – ЄС є активізація інвестиційної діяльності західноєвропейських фінансових установ у Північній Африці та відкриття доступу на ринки ЄС для товарів з арабських країн. З одного боку, це розширить можливості для оптимальної комбінації факторів потенційності і виробництва регіону Арабського Магрибу, а з другого – економічне зближення Європейського Союзу з країнами Північної Африки на-

дасть господарські імпульси для створення нових робочих місць у північноафриканських державах, що дозволить послабити імміграційний пресинг і вирішити проблеми соціальної напруги в ЄС.

Таблиця 6

**Індекс розвитку логістики у сучасному світовому господарстві
та міжнародних економічних відносинах (2013 рік)**

Назва країни	Індекс розвитку логістики	Загальна оцінка	Митниця	Інфраструктура	Міжнародні вантажопотоки	Ефективність логістики	Якість транзитних перевезень	Затрати часу
Туніс	2,84	61	2,43	2,56	3,36	2,36	2,56	3,57
Марокко	2,38	94	2,20	2,33	2,75	2,13	2,00	2,86
Мавританія	2,63	67	2,40	2,20	2,60	2,70	2,80	3,10
Алжир	2,36	130	1,97	2,06	2,70	2,24	2,26	2,81
Лівія	2,33	132	2,15	2,18	2,28	2,28	2,08	2,98
Індія	3,12	47	2,70	2,91	3,13	3,16	3,14	3,61
Китай	3,49	27	3,16	3,54	3,31	3,49	3,55	3,91

Джерело: Світовий банк, <http://info.worldbank.org>

У результаті написання статті зроблено такі **висновки**:

1. З'ясовано та обґрунтовано особливості економіко-географічного положення країн Союзу Арабського Магрибу, визначено наявний природно-ресурсний потенціал;

2. Проаналізовано та визначено місце та роль країн Арабського Магрибу, значення руху товарів, послуг, капіталу, трудових ресурсів. З'ясовано соціально-економічні показники метарегіонів країн, що розвиваються. Обґрунтовано сучасні міжнародні економічні та торговельні угоди країн Середземномор'я, Африки (MENA) і Південно-Західної та Центральної Азії в системі економічного розвитку. З'ясовано пріоритетні напрями діяльності Магрибського банку інвестицій та зовнішньої торгівлі;

3. Дано аналіз ролі логістики щодо розвитку країн цього регіону. Узгоджено індекс розвитку логістики у сучасному світовому господарстві та міжнародних економічних відносинах. Визначено роль інфраструктури, міжнародних вантажопотоків, ефективності логістики, якості транзитних перевезень та затрат часу.

Список використаної літератури

1. Журба І. Є. Транскордонне співробітництво країн Центральної та Східної Європи в умовах розширеного ЄС (питання теорії та практики) : монографія / І. Є. Журба. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – 311 с.
2. Журба І. Є. Пріоритетні форми трансформації транскордонного співробітництва в умовах наближення України до ЄС : монографія / І. Є. Журба. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – 276 с.
3. Журба І. Є. Економічна природа транскордонного співробітництва / І. Є. Журба // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький, 2012. – № 4, т. 2. – С. 36–42. – (Серія : Економічні науки).
4. <http://ec.europa.eu/eurostat>
5. <http://info.worldbank.org>

References

1. Zhurba, I. Je. (2008) Transboundary cooperation of countries of Central and Eastern Europe in the conditions of broadened EU (problems of theory and practice). Khmel'nyc'kyj: XNU, 311 p.
2. Zhurba, I. Je. (2012) Priority forms of the transformation of transboundary cooperation in the conditions of Ukraine's approaching to EU. Khmel'nyc'kyj: XNU, 276 p.
3. Zhurba, I. Je. (2012) Economic nature of transboundary cooperation. Visnyk Khmel'nyc'koho nacional'noho universytetu. Ekonomični nauky. Khmel'nyc'kyj, 4 (2), pp. 36–42.
4. <<http://ec.europa.eu/eurostat>>
5. <<http://info.worldbank.org>>

Стаття надійшла до редакції 12.12.2014.

Статтю представляє д.е.н. І. Є. Журба, доцент, Хмельницький національний університет.